

## РЕЦЕНЗИЯ

на дисертационен труд на тема

### **ЮЖНА АМЕРИКА В ПОЛЕТО НА БЪЛГАРСКАТА ЛИТЕРАТУРНА ДЕЙСТВИТЕЛНОСТ ОТ ОСВОБОЖДЕНИЕТО ДО ПЪРВАТА ПОЛОВИНА НА ХХ ВЕК**

докторант: КАМЕЛИЯ ЦВЕТАНОВА АЛЕКСАНДРОВА

научна специалност: История на българската литература (Нова българска литература)

рецензент: проф. дфн КАЛИНА ГРОЗЕВА ЛУКОВА

Представеният дисертационен труд включва увод, две глави, приложение, заключение и използвана литература– общо 206 стр.

Уводът съдържа необходимите елементи: тема, цел, изследователски задачи, методология.

Темата на дисертацията е *„Южна Америка в полето на българската литературна действителност от Освобождението до първата половина на ХХ век“* и се изследва чрез творбите на: Борис Шивачев - „Писма от Южна Америка“ и романът „Изобретателят“. Самуил Стрезов – новелата „Анга“, Тодор Ценков – „Кокичето сред тропиците“ и „По света за хляб“, а Матвей Вълев и Светослав Минков са привлечени в контекста на изследването като автори на литература с южноамериканска тематика.

Целта на изследването е *„да се опита да даде обобщена представа за основните теми, мотиви и образи, които изтъкват канавата на творбите, посветени на Южна Америка в периода след Освобождението до първата половина на ХХ век“*, чрез анализ на посочените художествени творби“.

Конкретните изследователски задачи са : компактно представяне на (не)пътуванията на българите по време на турското робство и след Освобождението – с каква цел и докъде са пътували българите,

литературното битие на творбите в актуалния им контекст – теми, мотиви, образи; критическата им рецепция, но и съвременната рецепция на темата за Южна Америка.

Използваната методология включва аналитичен и съдържателен подход, като и анкета във връзка със съвременната рецепция на темата за Южна Америка.

Първа глава „ КОМПЕДИУМ НА БЪЛГАРСКИЯ ПЪТЕПИС ДО ВТОРАТА СВЕТОВНА ВОЙНА“ проблематизира мотива за пътя и пътуването, и неговите жанрови реализации основно в българския контекст.

Пътят и пътуването са устойчиви сюжетни и смислопораждащи литературни конструкти. Те се реализират многообразно като странстване, авантюра, пътешествие, дирене, себеизграждане и др. При интерпретацията им К. Александрова правилно отбелязва, че чрез пътя се осмисля не само човешкото битие, но и мястото на човека в света, защото той може да се разглежда като метафора на човешкия избор.

Теоретизациите в тази част биха могли да се разширят спрямо западноевропейския контекст ( напр. поклонничество – пилигримство)

Проследяват се трансформациите в пътеписния жанр, като се започва от: поклонничеството („свято странничество“) и поклонническите описания, първите български пътеписи на Найден Геров, Петко Сла-вейков, Любен Каравелов, Тодор Икономов, Иван Богоров, утвърждаването на Вазово-Алековата традиция и охудожествяването на жанра. Представени са развойните тенденции в пътеписните модели на И. Вазов, Алеко Константинов, Стр. Кринчев, А. Страшимиров, Св. Минков, Борис Шивачев, С. Стрезов.

Екзотичната тема се свързва и с интересна информация за българските емигранти в Южна Америка, каквато е коментираната книга „Към Екватора“ на Ст. Омарчевски.

Втора глава „ЮЖНОАМЕРИКАНСКАТА ТЕМА В ПОЛЕТО НА БЪЛГАРСКАТА ЛИТЕРАТУРНА ДЕЙСТВИТЕЛНОСТ ОТ ОСВОБОЖДЕНИЕТО ДО ПЪРВАТА ПОЛОВИНА НА ХХ ВЕК“ е във висока степен аналитична, но включва жанров и тематичен подход. Това води до структурна и композиционна разнородност, която би могла да се избегне чрез разделянето на втора глава на две глави.

Първият фрагмент *„Социално-работническите романи“* откроява романът на Тодор Ценов *„По света за хляб“* (1922) от т. н. аржентински цикъл. Анализът е предимно описателен, но това се определя от социалната структура, липсата на психологизъм и схематичност на изобразяване на героите. „Героите си той представя по-скоро като бледи сенки, отколкото като пълнокръвни архетипажи.“, пише К.Александрова, но терминът „архетипажи“ трябва се прецизира като семантична употреба.

В този фрагмент е интересно в полето на емигрантската междутекстовост сравнението между кръчмата на бай Стефан и кръчмата на Знаменосеца Странджата. Въпреки оразличаването, топосът кръчма присъства и чрез общата семантика - носталгия по изгубената Родина и метонимичното ѝ заместване.

Вторият фрагмент *„Психологизъм и „извратена“ сексуалност“* определя романа на Борис Шивачев *„Изобретателят“* като „първият и единствен в българската литература роман, който се занимава с психологията на „извратената“ сексуалност“, но и като, „може би първият космополитен роман в българската литература“.

К. Александрова представя отрицателните критически реакции и изследва романа чрез сюжетно-тематични срезове и типове поведение на героите. Този постоянен изследователски избор се определя от вглеждането в образа на „Другата Америка“.

Мисля, че трябва да се прецизира сравнението между романите „Осъдени души“ и „Изобретателят“, и в частност – между Фани Хорн – Ередия и доня Пепа - Иван Бистров.

В близък тематичен и нравствен контекст е привлечен романът на Тодор П. Ценков „Кокичето сред тропиците“. Откроен е важният сюжетен факт – липсва мотивът за пътуването, скрит в метафората на заглавието. Всъщност метафората „кокиче“ фиксира централния женски образ в романа. Изследователският интерес към него се предопределя от метаморфозата и моралната деградация на жената и съпругата, като част от общата тема за разпадането на традиционното българско семейство и нравственост в изпитанията на чуждостта .

Третият фрагмент *„Репортажните пътеписи: „модерните“ носители на космополитно начало“* очертават жанров преход от романа към хибридният жанр репортажен пътепис. Така се определят „Писма от Южна Америка“ на Борис Шивачев.

Логично се акцентира върху документално-репортажното начало, което се проявява като откривателско - авантюрно при Б. Шивачев, със съответните повествователни изяви: „И после – динамика и джаз банд. Сух режим и в добавък контрабандисти. Протестантски проповедници и престъпници. Страна на боксьори, кинозвезди и рекордьори. Янкиландия“ Скитничеството и самопознанието, митологизациите (черното злато, Комодоро Ривадавия, Патагония и т.н.) и демитологизациите са съществени, приноси моменти в прочита на К. Александрова, адекватен на екзотичния емигрантски текст.

Откроена е и нова сюжетно-тематична територия на българския пътепис - стражари, проститутки и скитници.

Приносен момент е и сравнението на „До Чикаго и назад“ от А. Константинов с „Писма от Южна Америка“ на Б. Шивачев.

В жанра на репортажния пътепис се изследва „Другата Америка“ на Светослав Минков, като се прави уточнението, че тази творба е част от южноамериканската тема в българската литература. Тя се разглежда чрез съотношението екзотично-модерно, като се акцентира върху разликите между Св. Минков и другите привлечени автори.

К. Александрова предпоставя модерната художественост в пътеписа на Св. Минков, включваща ирония, гротеска, противопоставяне при изграждането на образите на двете Америки.

Рязък жанров преход във фрагмента за репортажните пътеписи е включването на сборника с разкази „Прах след стадата“ на Матвей Вълев, където се обговаря друга повествователна концепция – цикличната сюжетна структура около Сертонския чифлик и връзката с родната повествователна рамка („Вечери в Антимовския хан“), но наложена върху чужд контекст.

Като самостоятелен четвърти фрагмент е обособена книгата „Анга „ на Самуил Стрезов, вероятно заради жанровата ѝ хетерогенност - „репортажен роман, новела, пътеписен роман, автобиографичен роман“, според К. Александрова.

Представянето ѝ е приносен център на дисертацията, не само заради инициирания превод. Книгата е подробно изследвана от К. Александрова в двете ѝ части – „Европа“ и „Америка“, с извеждане на много съдържателни детайли и открояване на баланса между документално и автобиографично.

Открива се връзката между разказите за Историята, космополитните сюжети и разказите за човека – за скиталчеството и любовта.

Както пише К.Александрова, любовта към индианката Анга е различен прочит на южноамериканската тема в сравнение с разгледаните други творби – тя е цивилизационен проблем. Значими са и наблюденията върху „повествователните решения, които създават впечатления за театралност и зрелищност“.

Под номер 5 във втора глава се появяват пътеписите на М. Вълев, но това не е отразено в съдържанието на дисертацията. Става дума за „Из планините на Аржентина“ и „През пампасите на Патагония“ - авторизиран превод на няколко страници от „Анга“. К. Александрова ги отнася към пътеписната традиция на Вазов и Алеко Константинов, защото са информативни и запознават българския читател с непознатата Аржентина.

Интересна паралитературна идея е представена в **Приложението**. То включва анализ на анкета, отразяваща съвременната рецепция на темата за Южна Америка и съдържа всички попълнени анкети, с таблица и диаграма на резултатите.

Заклучението е обобщение на изследователската оптика и на откритията, свързани с изграждането на цялостна жанрово-тематична картина на литературните творби, посветени на южноамериканската тема, и с търсенето на нов естетически и културен синтез в тях. На тази основа коректно са описани приносните моменти в дисертацията.

Представеният автореферат напълно изпълнява предназначението си. Той има ясна и логична композиция, и точно формулира тезите, научноизследователския инструментариум и постиженията на дисертацията. По нейната проблематика са публикувани шест статии, едната под печат.

Основната ми препоръка е за по-голяма езикова прецизност – лексикална и стилистична.

**ЗАКЛЮЧЕНИЕ:** Дисертационният труд „**ЮЖНА АМЕРИКА В ПОЛЕТО НА БЪЛГАРСКАТА ЛИТЕРАТУРНА ДЕЙСТВИТЕЛНОСТ ОТ ОСВОБОЖДЕНИЕТО ДО ПЪРВАТА ПОЛОВИНА НА ХХ ВЕК**“ на Камелия Цветанова Александрова е цялостен, задълбочен и приносен прочит на непознати и маргинализирани български литературни творби за Южна Америка. Изследването има не само литературно, но и обществено-културно значение. Това ми позволява с убеденост да препоръчам на

уважаемото научно жури да присъди на Камелия Цветанова Александрова образователната и научна степен „доктор”.

проф. дфн Калина Лукова

10. IV. 2017 г.

Бургас